

บทที่ 3 วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับกลุ่มเกษตรกรผู้สูงอายุโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงที่เป็นตัวแทนของแต่ละบริบทพื้นที่ ในการให้ข้อมูลเพื่อวิเคราะห์ผลกระทบของสังคมสูงอายุต่อการดำรงชีพ การปรับตัวของกลุ่มผู้สูงอายุในการดำรงชีพภายใต้สังคมสูงอายุ และปัจจัยที่มีผลต่อผลิตภาพของครัวเรือนเกษตรกรผู้สูงอายุ ด้วยวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์แบบผสม (Mixed Method) ทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์ การประชุมและสนทนากลุ่มย่อย และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยมีวิธีวิจัยดังนี้

3.1 วิธีการวิจัย

กิจกรรม 1 การศึกษาผลกระทบของสังคมสูงอายุต่อการประกอบอาชีพของผู้สูงวัยและประชากรแรงงานวัยทดแทนในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง

กิจกรรมที่ 1.1 การศึกษาสถานการณ์สังคมสูงอายุบนพื้นที่สูงและแนวโน้มน

1) กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 4 กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มที่ 1 ผู้บริหารและบุคลากรระดับหัวหน้าของสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)

(1) คุณลักษณะของกลุ่มเป้าหมาย

- ผู้บริหารที่มีบทบาทในการกำหนดนโยบายการวิจัย พัฒนา และแนวทางในการยกระดับการประกอบอาชีพของผู้สูงอายุและประชากรวัยแรงงาน จำนวน 3 คน
- บุคลากรระดับหัวหน้าที่มีภาระหน้าที่ในการจัดการงานวิจัย พัฒนา และกำหนดแนวทางเชิงพื้นที่แบบภาพรวมในระดับลุ่มน้ำ เพื่อขับเคลื่อนการยกระดับการประกอบอาชีพของผู้สูงอายุและประชากรวัยแรงงาน (ผู้จัดการลุ่มน้ำ) จำนวน 4 คน

(2) เกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มเป้าหมาย

เกณฑ์การคัดเลือกเข้า

- ผู้บริหารในระดับผู้อำนวยการสำนัก หรือผู้ที่สามารถปฏิบัติหน้าที่แทนในการบริหาร หรือมอบนโยบายสำหรับการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย พัฒนา และกำหนดแนวทางการยกระดับกลุ่มผู้สูงอายุและประชากรวัยแรงงานในมิติต่าง ๆ ได้แก่ สำนักวิจัย สำนักอำนวยการ สำนักยุทธศาสตร์และแผน

- บุคลากรระดับหัวหน้า (การจัดการแบบลุ่มน้ำ) ที่มีภาระหน้าที่เป็นผู้จัดการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงในมิติของการพัฒนาผู้สูงอายุและประชากรวัยแรงงาน โดยการแบ่งพื้นที่การจัดการภาพรวมออกเป็นลุ่มน้ำ จำนวน 4 ลุ่มน้ำ ได้แก่ ผู้จัดการลุ่มน้ำน่าน ผู้จัดการลุ่มน้ำปิง ผู้จัดการลุ่มน้ำโขงตอนเหนือ และผู้จัดการลุ่มน้ำสาละวิน

เกณฑ์การคัดออก

- ผู้บริหารและบุคลากรระดับหัวหน้ามีการปฏิบัติหน้าที่หรือภารกิจซึ่งไม่สามารถให้ข้อมูลการวิจัยได้ในเวลาที่กำหนด หรือในระหว่างการดำเนินการวิจัย

(3) วิธีการเลือกกลุ่มเป้าหมาย: คัดเลือกผู้เข้าร่วมการวิจัยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ตามเกณฑ์การคัดกลุ่มเป้าหมายที่กำหนดไว้ข้างต้น

กลุ่มที่ 2 บุคลากรประจำโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง

(1) คุณลักษณะของกลุ่มเป้าหมาย: บุคลากรที่มีหน้าที่ในการปฏิบัติงานหรือดำเนินกิจกรรมตามนโยบายและแผน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการพัฒนาด้านสังคมโดยมีการทำงานพื้นที่ครอบคลุมระดับตำบลหรือกลุ่มบ้าน จำนวน 12 คน

(2) เกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มเป้าหมาย

เกณฑ์การคัดเลือก

- บุคลากรในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงที่มีภาระหน้าที่ปฏิบัติงานส่งเสริมและพัฒนากลุ่มผู้สูงอายุและประชากรวัยแรงงาน โดยต้องดำเนินงานในพื้นที่ระดับตำบลหรือกลุ่มบ้านในขอบเขตดำเนินงาน และมีสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุมากที่สุดเป็น 3 ลำดับแรก ดังนี้

(ก) ลุ่มน้ำน่าน ได้แก่ โครงการพัฒนาพื้นที่สูงฯ น้ำแหว่ง โครงการพัฒนาพื้นที่สูงฯ ไปง่า และโครงการพัฒนาพื้นที่สูงฯ น้ำเค็ม

(ข) ลุ่มน้ำปิง ได้แก่ โครงการพัฒนาพื้นที่สูงฯ โหล่งขอด โครงการพัฒนาพื้นที่สูงฯ ป่าแป๊ะ และโครงการพัฒนาพื้นที่สูงฯ ปางมะโฮ

(ค) ลุ่มน้ำโขงตอนเหนือ ได้แก่ โครงการพัฒนาพื้นที่สูงฯ ห้วยก้างปลา โครงการพัฒนาพื้นที่สูงฯ วาวี และโครงการพัฒนาพื้นที่สูงฯ แม่สลอง

(ง) ลุ่มน้ำสาละวิน ได้แก่ โครงการพัฒนาพื้นที่สูงฯ ผาผึ้ง-ศรีคีรีรักษ์ และโครงการพัฒนาพื้นที่สูงฯ สบเมย

เกณฑ์การคัดออก: บุคลากรมีภาระงานหรือภารกิจซึ่งไม่สามารถให้ข้อมูลการวิจัยได้ในเวลาที่กำหนด หรือในระยะเวลาการดำเนินการวิจัย

(3) วิธีการคัดเลือกผู้เข้าร่วมการวิจัย คือ การเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ตามเกณฑ์การคัดกลุ่มเป้าหมายที่กำหนดไว้ข้างต้น

กลุ่มที่ 3 กลุ่มผู้สูงอายุ

(1) คุณลักษณะของกลุ่มเป้าหมาย

- ประชากรอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ประกอบอาชีพเกษตรกรรม จำนวน 5 คน

- ประชากรอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตร จำนวน 5 คน

(2) เกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มเป้าหมาย

เกณฑ์การคัดเลือก

- ผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม: (ก) เป็นผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยอยู่อาศัยในกลุ่มบ้านพื้นที่รับผิดชอบของโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง และ (ข) เป็นเกษตรกรผู้สูงอายุที่มีบทบาทในชุมชน อาทิ ปราชญ์ด้านการเกษตร ผู้นำเกษตรกร หรือเกษตรกรตัวอย่าง ซึ่งได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางจากคนในชุมชน หรือได้รับการรับรองจากโครงการพัฒนาพื้นที่สูงฯ

- ผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตร: (ก) ผู้สูงอายุที่อยู่อาศัยในกลุ่มบ้านในพื้นที่รับผิดชอบของโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง และประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตร เช่น หัตถกรรม รับจ้างทั่วไป ลูกจ้าง ค้าขาย แปรรูปผลิตภัณฑ์ และ (ข) เป็น

ผู้สูงอายุที่ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนว่ามีการประกอบอาชีพหรือรายได้ที่มั่นคง สามารถเลี้ยงดูสมาชิกครอบครัวของตนเองได้ หรือเป็นผู้ที่มีบทบาทในฐานะผู้นำของชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน/ผู้นำชุมชน ผู้นำทางจิตวิญญาณ/ศาสนา สมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือผู้นำกลุ่มอาชีพต่าง ๆ

ทั้งนี้ผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพทั้งในและนอกภาคการเกษตรต้องอยู่อาศัยในกลุ่มบ้านในพื้นที่รับผิดชอบของโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงที่มีสัดส่วนประชากรสูงอายุมากที่สุดใน 4 กลุ่มน้ำ ดังนี้

(ก) กลุ่มน้ำน่าน ได้แก่ โครงการพัฒนาพื้นที่สูงฯ น้ำแขวง โครงการพัฒนาพื้นที่สูงฯ โป่งคำ และโครงการพัฒนาพื้นที่สูงฯ น้ำเค็ม

(ข) กลุ่มน้ำปิง ได้แก่ โครงการพัฒนาพื้นที่สูงฯ โหล่งขอต โครงการพัฒนาพื้นที่สูงฯ ป่าแป๊ะ และโครงการพัฒนาพื้นที่สูงฯ ปางมะโอ

(ค) กลุ่มน้ำโขงตอนเหนือ ได้แก่ โครงการพัฒนาพื้นที่สูงฯ ห้วยก้างปลา โครงการพัฒนาพื้นที่สูงฯ วาวี และโครงการพัฒนาพื้นที่สูงฯ แม่สลอง

(ง) กลุ่มน้ำสาละวิน ได้แก่ โครงการพัฒนาพื้นที่สูงฯ ผาผึ้ง-ศรีศรีรักษ์ และโครงการพัฒนาพื้นที่สูงฯ สบเมย

เกณฑ์การคัดออก

- เกษตรกรผู้สูงอายุที่ปฏิเสธเข้าร่วมการวิจัย
- เกษตรกรผู้สูงอายุที่มีสภาพร่างกายหรือภาวะสุขภาพไม่เอื้อหรือเป็น

อุปสรรคต่อการให้ข้อมูล

(3) วิธีการคัดเลือกผู้เข้าร่วมการวิจัยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ตามเกณฑ์การคัดกลุ่มเป้าหมายที่กำหนดไว้ข้างต้น และอาจมีการใช้การเลือกแบบบอกต่อ (Snowball Sampling Technique) เพื่อค้นหากลุ่มเป้าหมายที่มีลักษณะตามเกณฑ์คัดเข้า โดยอาศัยการขอคำแนะนำจากกลุ่มเป้าหมายที่ให้ข้อมูลครั้งแรกหรือลำดับถัดมา ตลอดจนสอบถามบุคลากรโครงการพัฒนาพื้นที่สูงฯ ที่มีภารกิจดำเนินงานในชุมชนนั้น ๆ

กลุ่มที่ 4 กลุ่มประชากรวัยแรงงาน

(1) คุณลักษณะประชากรวัยแรงงาน มีอายุระหว่าง 25-44 ปี ประกอบอาชีพเกษตรกรรม จำนวน 5 คน และอาชีพนอกภาคการเกษตร จำนวน 5 คน

(2) เกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มเป้าหมาย

เกณฑ์การคัดเข้า

- ประชากรวัยแรงงานประกอบอาชีพเกษตรกรรม: (ก) เป็นประชากรวัยแรงงานประกอบอาชีพเกษตรกรรม และมีสมาชิกในครอบครัวเป็นผู้สูงอายุ และ (ข) เป็นเกษตรกรผู้มีบทบาทในชุมชน อาทิ ผู้นำเกษตรกร เกษตรกรรุ่นใหม่ เกษตรกรตัวอย่าง ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางจากคนในชุมชน หรือได้รับการรับรองจากโครงการพัฒนาพื้นที่สูงฯ

- ประชากรวัยแรงงานประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตร: (ก) เป็นผู้ประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตร เช่น หัตถกรรม รับจ้างทั่วไป ลูกจ้าง ค้าขาย แปรรูปผลิตภัณฑ์หรืองานส่วนตัว และมีสมาชิกในครอบครัวเป็นผู้สูงอายุ และ (ข) มีบทบาทในชุมชน อาทิ ผู้นำด้านการประกอบอาชีพ/ธุรกิจ ผู้นำเยาวชน ผู้ใหญ่บ้าน/ผู้นำชุมชน สมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือผู้นำกลุ่มสังคม ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางจากคนในชุมชน หรือได้รับการรับรองจากโครงการพัฒนาพื้นที่สูงฯ

เกณฑ์การคัดออก: ประชากรวัยแรงงานตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ไม่ประสงค์เข้าร่วมการวิจัย

(3) วิธีการคัดเลือกผู้เข้าร่วมการวิจัยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ตามเกณฑ์การคัดกลุ่มเป้าหมายที่กำหนดไว้ข้างต้น และใช้การการสุ่มแบบบอกต่อ (Snowball Sampling Technique) เพื่อค้นหากลุ่มเป้าหมายที่มีลักษณะตามเกณฑ์คัดเข้า โดยขอคำแนะนำจากกลุ่มเป้าหมายที่ให้ข้อมูลครั้งแรกหรือลำดับถัดมา ตลอดจนสอบถามบุคลากรโครงการพัฒนาพื้นที่สูงฯ

2) การเก็บรวบรวมข้อมูล

การรวบรวมข้อมูลสถานการณ์และแนวโน้มสังคมสูงอายุที่มีผลต่อโครงสร้างประชากรและสังคมบนพื้นที่สูงใช้วิธีการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายทั้ง 4 กลุ่ม โดยมีเครื่องมือการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง และประเด็นคำถามการสนทนากลุ่มเกี่ยวกับ “สถานการณ์และแนวโน้มสังคมสูงอายุที่มีผลต่อโครงสร้างประชากรและสังคมบนพื้นที่สูง” เป็นแนวคำถามในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยแบ่งประเด็นการเก็บข้อมูล 5 มิติ ได้แก่ มิติสังคม มิติวัฒนธรรมและเทคโนโลยี มิติสิ่งแวดล้อม มิติเศรษฐกิจ และมิติการเมือง/นโยบาย/กฎระเบียบ

3) การวิเคราะห์ข้อมูล: ใช้การวิเคราะห์แก่นสาระ (Thematic Analysis)

กิจกรรมที่ 1.2 การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อศักยภาพการประกอบอาชีพของผู้สูงอายุและประชากรแรงงานวัยทดแทนบนพื้นที่สูง

1) กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) กลุ่มบุคลากรประจำโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง (2) กลุ่มผู้สูงอายุ และ (3) กลุ่มประชากรวัยแรงงาน โดยมีการกำหนดคุณลักษณะของกลุ่มเป้าหมาย เกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มเป้าหมาย และวิธีการเลือกกลุ่มเป้าหมาย ตามกำหนดไว้ใน **กิจกรรมที่ 1.1**

2) การเก็บรวบรวมข้อมูล

ใช้วิธีการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายทั้ง 3 กลุ่ม โดยใช้เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง และประเด็นคำถามการสนทนากลุ่มเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อศักยภาพการประกอบอาชีพของผู้สูงอายุและประชากรแรงงานวัยทดแทนบนพื้นที่สูง ซึ่งแนวคำถามในการเก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งประเด็นข้อมูลเป็น 4 มิติ ได้แก่ ด้านสุขภาพ ด้านการมีส่วนร่วม ด้านความมั่นคง และด้านการเอื้อของสภาพแวดล้อม

3) การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์แก่นสาระ (Thematic Analysis)

กิจกรรมที่ 2 การจัดทำและพัฒนาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการส่งเสริมอาชีพในและนอกภาคการเกษตรที่รองรับการเปลี่ยนแปลงสังคมผู้สูงอายุบนพื้นที่สูง

วิธีการดำเนินการวิจัยในกิจกรรมนี้ ประกอบไปด้วย 3 กิจกรรมย่อย ได้แก่ (2.1) การสร้างภาพอนาคต (scenario planning) สำหรับการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพประชากรสูงอายุและแรงงานทดแทนบนพื้นที่สูง (2.2) การวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพที่เหมาะสมกับประชากรบนพื้นที่สูงที่ดำรงชีพภายใต้สังคมสูงอายุ และ (2.3) การพัฒนารูปแบบการยกระดับชุมชนผู้สูงอายุนำร่องที่สามารถพึ่งพาตนเองด้วยการเสริมสร้างทักษะการทำงานที่เหมาะสมกับภูมิสังคมบนพื้นที่สูง ทั้งนี้กิจกรรมย่อยที่ 2.1 และ 2.2 ใช้วิธีการดำเนินการวิจัยเดียวกัน ดังนี้

กิจกรรมที่ 2.1 การสร้างภาพอนาคต (scenario planning) สำหรับการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพ
ประชากรสูงอายุและแรงงานทดแทนบนพื้นที่สูง

กิจกรรมที่ 2.2 การวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพที่เหมาะสมกับประชากรบน
พื้นที่สูงที่ดำรงชีพภายใต้สังคมสูงอายุ

1) กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 3 กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มที่ 1 กลุ่มผู้บริหารและบุคลากรระดับหัวหน้าของ สวพส. โดยมีการกำหนดคุณลักษณะของ
กลุ่มเป้าหมาย เกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มเป้าหมาย และวิธีการเลือกกลุ่มเป้าหมาย ตามกำหนดไว้ในกิจกรรมที่ 1.1

กลุ่มที่ 2 กลุ่มบุคลากรของ สวพส.

(1) คุณลักษณะของกลุ่มเป้าหมาย: เป็นบุคลากรที่มีหน้าที่ในการ
ปฏิบัติงานหรือดำเนินกิจกรรมตามนโยบายและแผนเกี่ยวข้องกับด้านประชากรและสังคมบนพื้นที่สูง
มีการทำงานที่ครอบคลุมระดับพื้นที่ที่เป็นตำบลหรือกลุ่มบ้านในรูปแบบของโครงการพัฒนาพื้นที่สูง
แบบโครงการหลวง และทำงานในรูปแบบสนับสนุนจากส่วนกลาง จำนวน 20 คน

(2) เกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มเป้าหมาย

เกณฑ์การคัดเลือก: เป็นบุคลากรของ สวพส. ที่มีหน้าที่สนับสนุนการ
ออกแบบนโยบาย ยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ หรือปฏิบัติการวิจัยและพัฒนาประชากรและสังคมบนพื้นที่สูง
ดังนี้

(ก) สำนักวิจัย จำนวน 5 คน

(ข) สำนักพัฒนา จำนวน 10 คน

(ค) สำนักแผนและยุทธศาสตร์ จำนวน 5 คน

เกณฑ์การคัดออก: บุคลากรติดภารกิจซึ่งไม่สามารถให้ข้อมูลการวิจัย
ได้ในเวลาที่กำหนด หรือในระหว่างการดำเนินการวิจัย

(3) วิธีการคัดเลือกผู้เข้าร่วมการวิจัยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง
(Purposive sampling) ตามเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายที่กำหนดไว้ข้างต้น

กลุ่มที่ 3 กลุ่มนักวิชาการ นักวิจัย และนักพัฒนาจากหน่วยงานภายนอกหรืออิสระ

(1) คุณลักษณะของกลุ่มเป้าหมาย: เป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญหรือมี
ประสบการณ์การวิจัยและพัฒนาประชากรและสังคม การพัฒนาอาชีพ และการพัฒนาชนบทบนพื้นที่สูง
จำนวน 10 คน

(2) เกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มเป้าหมาย

เกณฑ์การคัดเลือก:

- บุคลากรหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน หรือองค์กรที่ไม่แสวงผลกำไร (NGO)
ที่มีภารกิจเกี่ยวกับการวิจัยและพัฒนาประชากรและสังคม การส่งเสริมอาชีพ การพัฒนาชนบท และการพัฒนา
พื้นที่สูง

- นักวิชาการ นักวิจัย และนักพัฒนาอิสระที่มีความเชี่ยวชาญหรือ
ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการวิจัยและพัฒนาประชากรและสังคม การส่งเสริมอาชีพ การพัฒนาชนบท และการ
พัฒนาพื้นที่สูง

เกณฑ์การคัดออก: ติดภารกิจซึ่งไม่สามารถให้ข้อมูลการวิจัยได้ใน
เวลาที่กำหนด หรือในระหว่างการดำเนินการวิจัย

(3) วิธีการคัดเลือกผู้เข้าร่วมการวิจัยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ตามเกณฑ์การคัดกลุ่มเป้าหมายที่กำหนดไว้ข้างต้น

2) การเก็บรวบรวมข้อมูล

ใช้วิธีการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) โดยมีกลุ่มเป้าหมายเข้าร่วม 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้บริหารและบุคลากรระดับหัวหน้าของ สวพส. กลุ่มบุคลากรของ สวพส. และกลุ่มนักวิชาการ นักวิจัย และนักพัฒนาจากหน่วยงานภายนอกหรืออิสระ โดยใช้เครื่องมือการสร้างและวิเคราะห์ฉากทัศน์ แห่งอนาคตของสำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (องค์การมหาชน) (2562) เป็นฐานดำเนินการประชุมเชิงปฏิบัติการซึ่งมีจำนวน 6 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 กำหนดหัวข้อหรือประเด็นที่จะสร้าง “ฉากทัศน์” โดยให้กลุ่มเป้าหมาย ระดมความคิดในประเด็น “ผลกระทบ สถานการณ์ และแนวโน้มของ สังคมผู้สูงอายุต่อการประกอบอาชีพของผู้สูงวัยและแรงงานวัย ทดแทนบนพื้นที่สูง” ใช้ข้อมูลการศึกษาในกิจกรรมที่ 1 (การศึกษา สถานการณ์และแนวโน้มสังคมสูงอายุที่มีผลต่อโครงสร้างประชากร และสังคมบนพื้นที่สูง) และกิจกรรมที่ 2 (การวิเคราะห์ปัจจัยที่มี อิทธิพลต่อศักยภาพการประกอบอาชีพของผู้สูงอายุและประชากร แรงงานวัยทดแทนบนพื้นที่สูง) เป็นข้อมูลสำคัญประกอบการระดม ความคิด

ขั้นตอนที่ 2 เลือกขอบเขตเวลา (Time Horizon) ของ “ฉากทัศน์” โดยใช้การ ระดมความคิดเพื่อเลือกและให้เหตุผลของขอบเขตเวลาสำหรับฉาก ทัศน์ ซึ่งเป็นฐานในการกำหนดระยะเวลาของ “ข้อเสนอแนะเชิง นโยบายในการส่งเสริมอาชีพในและนอกภาคการเกษตรที่รองรับการ เปลี่ยนแปลงสังคมผู้สูงอายุบนพื้นที่สูง” ว่าจะครอบคลุมระยะกี่ปี

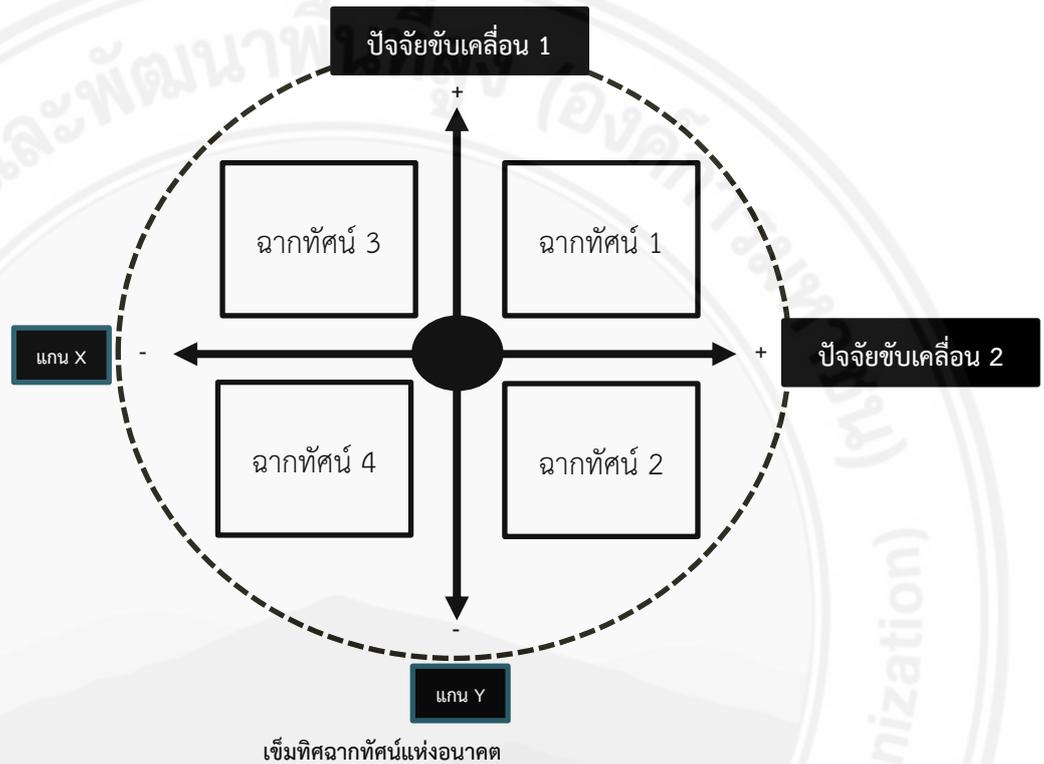
ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อฉากทัศน์ (Influential Factor) โดย คัดเลือกปัจจัยที่มีอิทธิพลสูงต่อการประกอบอาชีพของประชากรบน พื้นที่สูงภายใต้สถานการณ์สังคมสูงอายุ แต่มีความไม่แน่นอนที่จะ เกิดขึ้น (เกิดขึ้นก็มีอิทธิพลสูงต่อการประกอบอาชีพของประชากร ใน ขณะเดียวกันไม่เกิดขึ้นก็มีอิทธิพลสูงต่อการประกอบอาชีพของ ประชากร) หรือเรียกปัจจัยนี้ว่า ปัจจัยขับเคลื่อน (Driver) เพื่อนำมาใช้ประกอบการสร้างฉากทัศน์ ตลอดจนการวิเคราะห์ที่มีความ ไม่แน่นอนในการเกิดขึ้นสูงและอิทธิพลมาก หรือเรียกว่า “ปัจจัยคงที่ (Constant)” โดยใช้ข้อมูลในขั้นตอนที่ 1 มาเป็นฐานข้อมูลในการ วิเคราะห์

ขั้นตอนที่ 4 กำหนดทางเลือก (Alternative) ของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อฉากทัศน์ โดย ดำเนินการวิเคราะห์ “ปัจจัยขับเคลื่อน” ที่มีความสอดคล้องกันในสอง กรณีสืบต่อไป

(1) กรณีที่ปัจจัยนั้นจะเกิดขึ้น และจะเกิดผลกระทบต่อการส่งเสริม อาชีพประชากรบนพื้นที่สูงอย่างไร

(2) กรณีที่ปัจจัยนั้นไม่เกิดขึ้น และจะเกิดผลกระทบการส่งเสริมอาชีพ ประชากรบนพื้นที่สูงอย่างไร

ขั้นตอนที่ 5 สร้างเข็มทิศฉากทัศน์แห่งอนาคต (Future Compass) ระดมความคิด ในการคัดเลือก “ปัจจัยขับเคลื่อน” ที่สำคัญที่สุดจำนวน 2 ปัจจัย จาก ขั้นตอนที่ 4 เพื่อกำหนดแกน X และแกน Y ซึ่งจะนำไปสู่การสร้าง ฉากทัศน์

ขั้นตอนที่ 6 สร้างการสร้างความแนวทางการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพแต่ละฉากทัศน์เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการส่งเสริมอาชีพในและนอกภาค การเกษตรที่รองรับการเปลี่ยนแปลงสังคมผู้สูงอายุบนพื้นที่สูง รายละเอียด ดังนี้

- (1) อธิบายและให้ข้อมูลปัจจัยขับเคลื่อนอย่างชัดเจน ครอบคลุมทุกด้านของการเปลี่ยนแปลง
- (2) การนำเสนอความสัมพันธ์เชิงเหตุผล (Causal Relations) ระหว่างปัจจัยคงที่และปัจจัยขับเคลื่อน
- (3) การสะท้อนผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อประเด็นที่กำลังวิเคราะห์ พร้อมทั้งเสนอแนะนโยบาย กลยุทธ์ และแนวทางการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพแต่ละฉากทัศน์
- (4) ตั้งชื่อแต่ละฉากทัศน์ให้น่าสนใจ และแสดงเนื้อหาอย่างครอบคลุม

3) การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์แก่นสาระ (Thematic Analysis)

กิจกรรมที่ 2.3 การพัฒนารูปแบบการยกระดับชุมชนผู้สูงอายุนำร่องที่สามารถพึ่งพาตนเองด้วยการเสริมสร้างทักษะการทำงานที่เหมาะสมกับภูมิสังคมบนพื้นที่สูง

1) กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 บุคลากรประจำโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง กลุ่มที่ 2 กลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มที่ 3 กลุ่มประชากรวัยแรงงาน โดยกำหนดคุณลักษณะ เกณฑ์การคัดเลือก และวิธีการเลือกของกลุ่มเป้าหมายในกิจกรรมเป็นไปตามเกณฑ์ตามกำหนดไว้ในกิจกรรมที่ 1.1 ข้างต้น

2) การเก็บรวบรวมข้อมูล

ใช้วิธีการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) โดยมีกลุ่มเป้าหมายเข้าร่วม 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 บุคลากรประจำโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง กลุ่มที่ 2 กลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มที่ 3 กลุ่มประชากรวัยแรงงาน ทั้งนี้ได้ประยุกต์ใช้แนวคิดการพัฒนาเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วมเป็นฐานในพัฒนานวัตกรรมทางสังคมใน “การพัฒนารูปแบบการยกระดับชุมชนผู้สูงอายุนำร่องที่สามารถพึ่งพาตนเองด้วยการเสริมสร้างทักษะการทำงานที่เหมาะสมกับภูมิสังคมบนพื้นที่สูง” ขั้นตอน ดังนี้

(1) การเลือกชุมชนผู้สูงอายุนำร่อง: ระบุและเลือกชุมชนผู้สูงอายุนำร่อง โดยใช้การอภิปรายกลุ่มเพื่อสำรวจปัญหาและโอกาสในชุมชน การใช้ข้อมูลทางสถิติและข้อมูลเชิงแผนที่สนับสนุนการตัดสินใจเกี่ยวกับความเหมาะสมของชุมชนที่เลือกทำการยกระดับเป็นชุมชนผู้สูงอายุนำร่อง

(2) การศึกษาข้อมูลชุมชน: การเก็บข้อมูลด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของชุมชนเป้าหมายที่มีความพร้อมในยกระดับเป็นชุมชนผู้สูงอายุนำร่อง โดยระดมความคิดเห็นหรือการสัมภาษณ์สมาชิกในชุมชน เพื่อทำความเข้าใจข้อจำกัดและความต้องการของผู้สูงอายุและประชากรแรงงานวัยทดแทนสำหรับใช้เป็นข้อมูลสำคัญในการกำหนดกิจกรรมต่าง ๆ ในการเสริมสร้างทักษะการทำงานที่เหมาะสมกับภูมิสังคมบนพื้นที่สูงของประชากรทุกช่วงวัยในชุมชนผู้สูงอายุนำร่อง

(3) การวางแผนการดำเนินกิจกรรมในการยกระดับชุมชนผู้สูงอายุนำร่อง: โดยข้อมูลที่รวบรวมจากการศึกษาชุมชนจะถูกนำมาเป็นพื้นฐานในออกแบบกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะใช้ในการเสริมสร้างทักษะการทำงานของประชากรทุกช่วงวัยในชุมชนผู้สูงอายุนำร่อง โดยอาศัยการประเมินความต้องการจำเป็น (Needs Assessment) เพื่อให้สามารถได้กิจกรรมที่มีความเหมาะสมกับบริบททางภูมิสังคมของชุมชนนำร่องมากที่สุด

(4) การดำเนินทดลองกิจกรรมจริงในชุมชนนำร่อง: ดำเนินการทดลองในสภาพแวดล้อมจริง โดยมีการบันทึกผลลัพธ์และความคิดเห็นจากสมาชิกในชุมชนเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ที่นำมาทดสอบ เพื่อประเมินความเหมาะสมและการยอมรับในบริบทของชุมชนผู้สูงอายุ

(5) การปรับปรุงกิจกรรม: ข้อมูลและผลลัพธ์ที่ได้จากการทดสอบจะถูกนำมาพิจารณาและปรับปรุงเทคโนโลยีให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชน โดยอาศัยประชุมกลุ่มเพื่อระดมความคิดเห็นร่วมกับสมาชิกชุมชนในการรวบรวมความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพื่อให้กิจกรรมมีความเหมาะสมกับบริบทของชุมชนผู้สูงอายุมากที่สุด

(6) การส่งเสริมและเผยแพร่รูปแบบการยกระดับชุมชนผู้สูงอายุนำร่อง: เมื่อกิจกรรมต่าง ๆ ได้รับการปรับปรุงและเป็นที่ยอมรับในชุมชน ถัดไปเป็นการส่งเสริมและเผยแพร่ “รูปแบบการยกระดับชุมชนผู้สูงอายุนำร่องฯ” เพื่อใช้ประกอบการกำหนดกลยุทธ์การยกระดับชุมชนผู้สูงอายุอื่น ๆ รวมถึงการสร้างสื่อประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ ในการกระจายข้อมูลสู่สาธารณะ

3) การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์แก่นสาระ (Thematic Analysis)

ภาพสรุปกรอบ วิธีการดำเนินงานวิจัย

